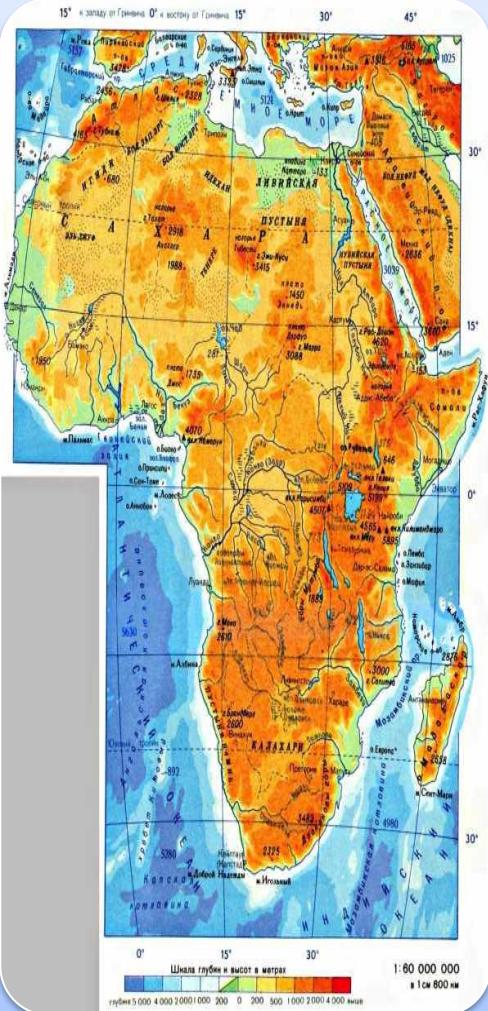

MAVZU: AFRIKA MATERIGI IQLIMI

REJA:

- 1. Materik iqlimiga umumiy tavsif**
- 2. Materik iqlimiga ta'sir ko'rsatuvchi omillar.**
- 3. Materik iqlim mintaqa va oblastlari.**

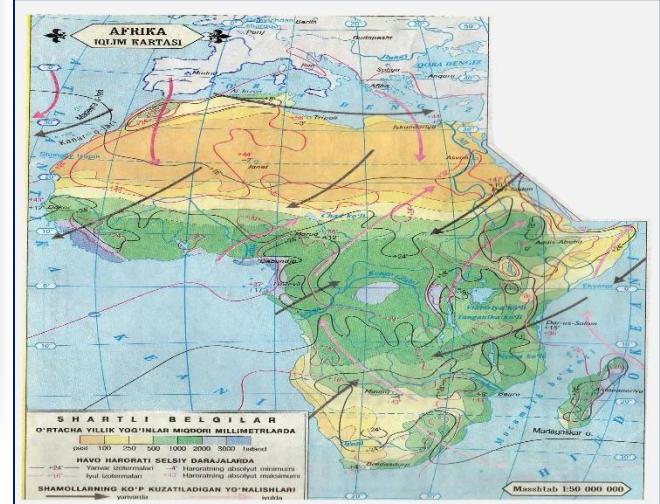
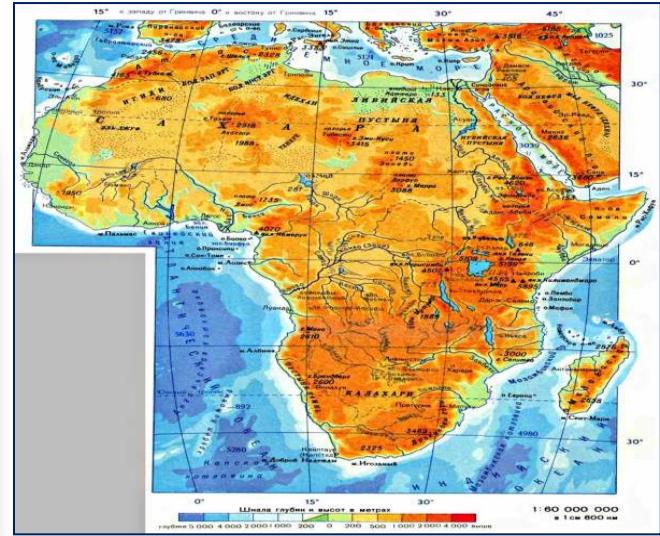

Tayanch so‘z va iboralar: iqlim, quyosh radiatsiyasi, iqlim mintaqa, ekvatorial, subekvatorial, tropik, subtropik, harorat, yog‘in miqdori, antisiklon, passat shamoli, iqlim hosil qiluvchi omillar.

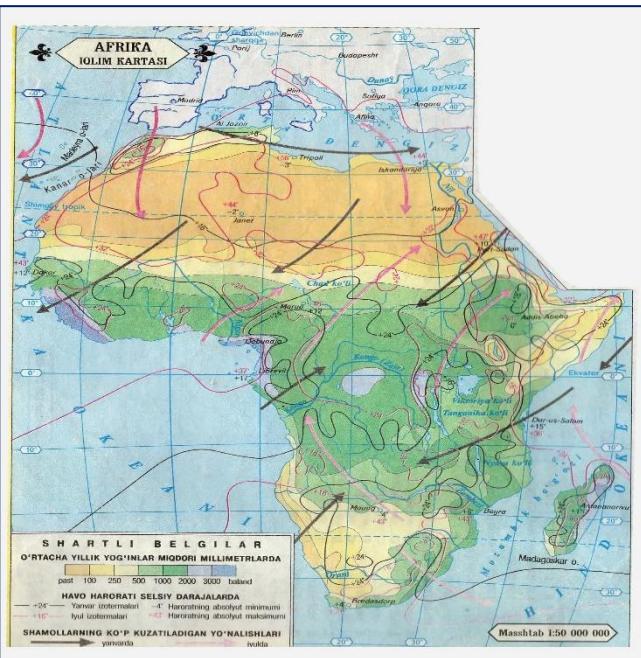
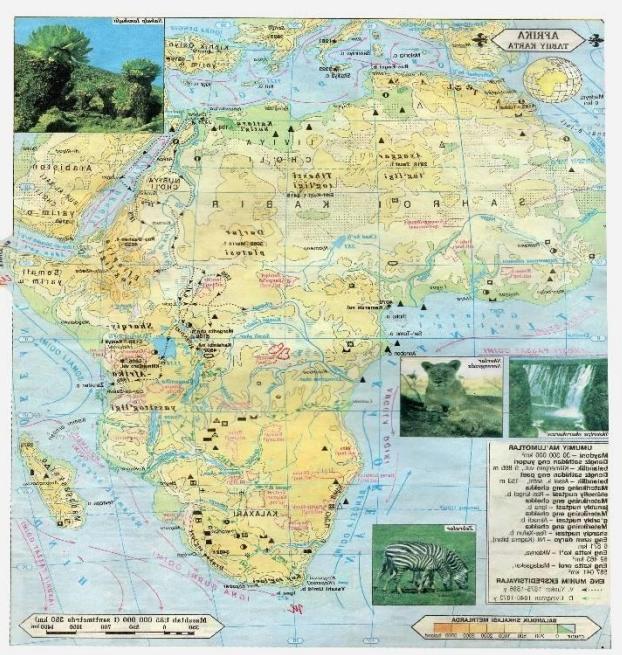
1. Materik iqlimiga umumiy tavsif

Afrika Yer sharidagi eng issiq, shimoliy va janubiy yarim sharda bir xil masofaga cho‘zilgan va iqlim mintaqalarining hammasi **ikki marta takrorlanadigan** yagona materik. Afrikaning shimoliy qismi ekvatordan janubdagisi qismiga qaraganda maydoni jihatdan ikki marta katta, shimoliy va shimoli-sharqiy qismida yirik quruqlik Yevrosiyoning joylashganligi Afrikadan kontinentlararo iliq *O‘rta va Qizil dengizlar* orqali ajralib turadi.

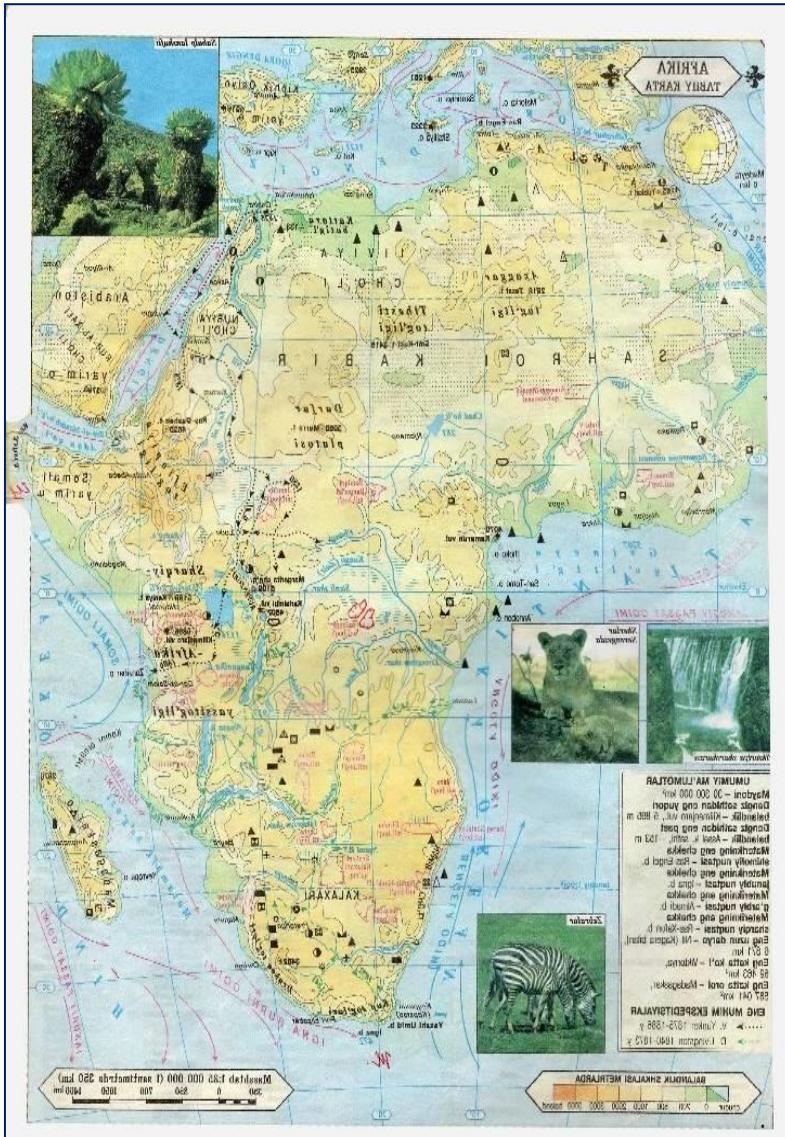

Materikning janubiy tor qismi **Atlantika va Hind** okeanlari oralig‘ida joylashgan. Shuning uchun Afrika iqlimini hosil qiluvchi va iqlim xususiyatlarini belgilovchi omillar uning *shimoliy qismi bilan janubiy qismida* katta farq qiladi. Afrikaning o‘ziga xos iqlim xususiyatlarining shakllanishida uning **Arktika va Antarktikadan** ancha uzoqda joylashganligi ham muhim rol o‘ynaydi.

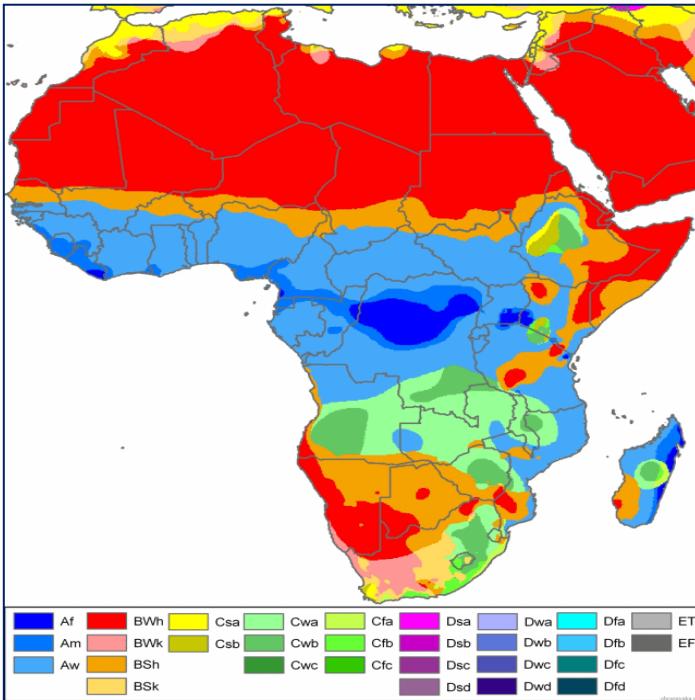
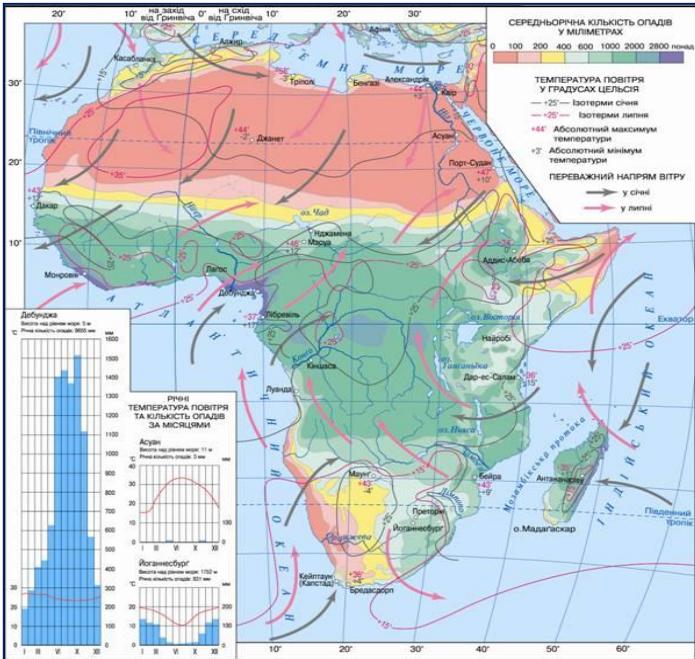
Afrikaning asosiy qismi
tropiklar oralig‘ida
joylashgan. Shu boisdan u
boshqa materiklarga
qaraganda Quyosh nurini va
issiqlikni juda katta
miqdorda oladi.

Yil davomida Quyoshdan
keladigan umumiyl radiatsiya
miqdori deyarli Afrikaning
hamma hududida **160**
kkal/sm² dan ko‘p.

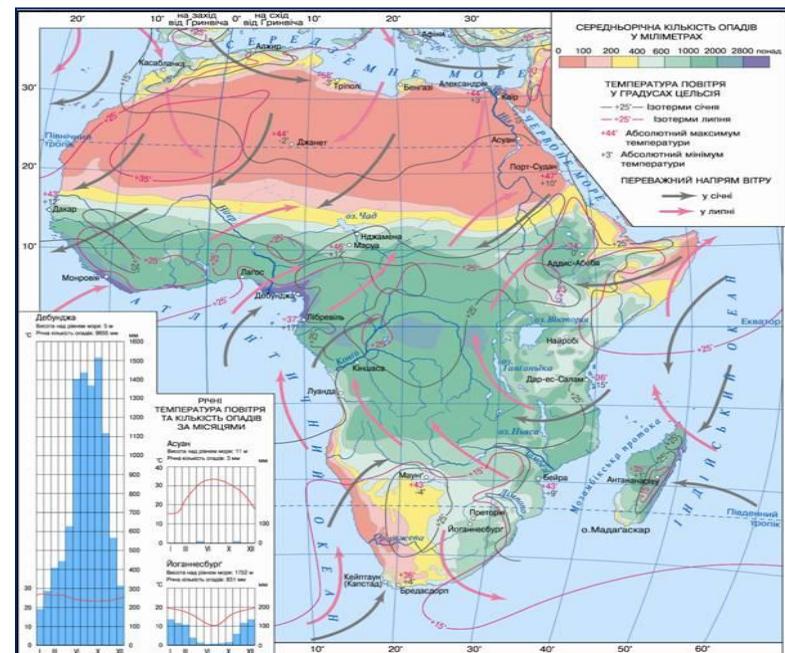
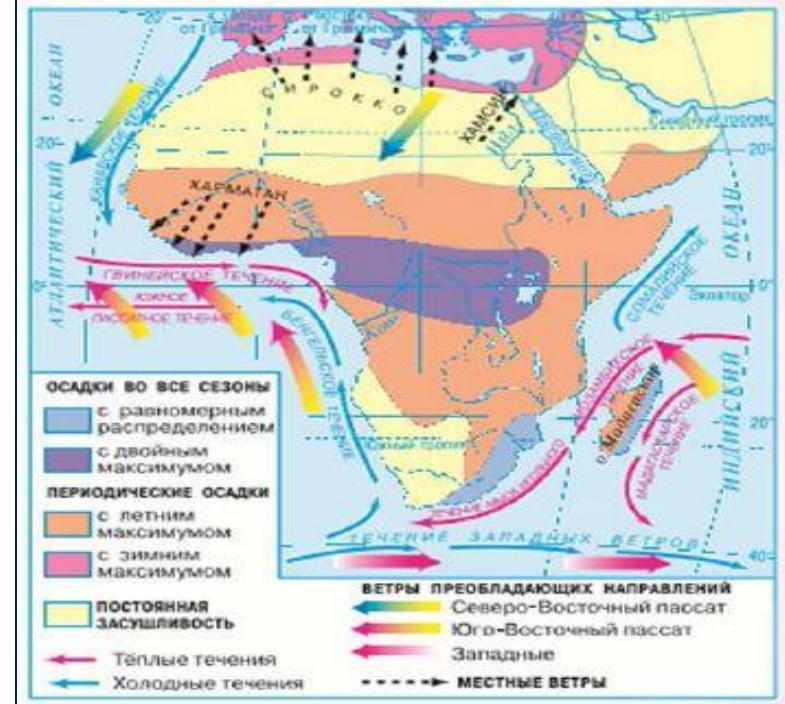
Materikning shimoliy qismida umumiyl radiatsiya miqdori **200 kkal/sm²** ni tashkil etadi va ba'zan undan ham oshadi. Tropiklar oralig'ida Quyosh yil davomida *ufqdan juda balandda va yiliga ikki marta har bir nuqtada zenithda* bo'ladi.

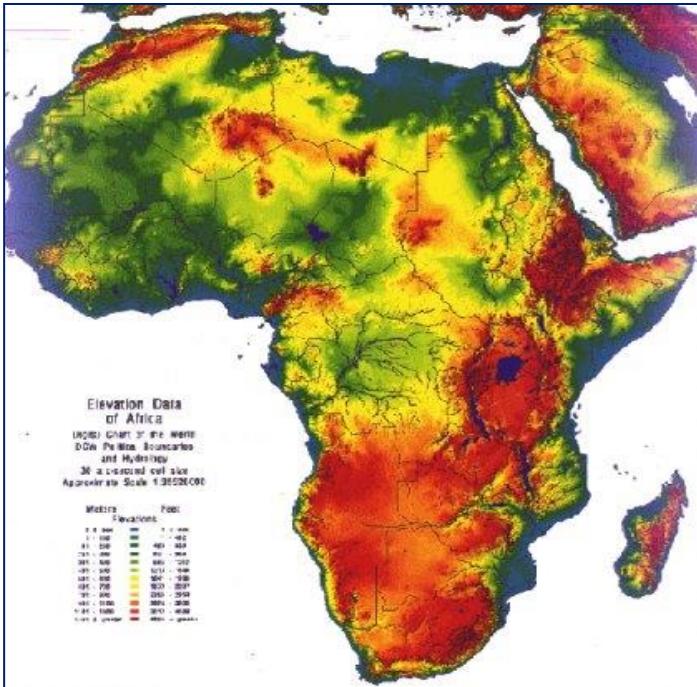

Afrikaning katta qismi subtropik antisiklonlari, *shimoliy va janubiy yarim sharlarning passat shamollari* ta'sirida bo'ladi.

Shimoliy yarim sharning passat shamollari quruqlik yuzasidan esib, nisbiy namligi kam bo'lgan *kontinental havo massasini* keltiradi. Hind okeanidan keladigan janubiy yarim sharning passat shamollari materikning sharqiy qismiga barqaror bo'lмаган *nam havo massasini* keltirib turadi.

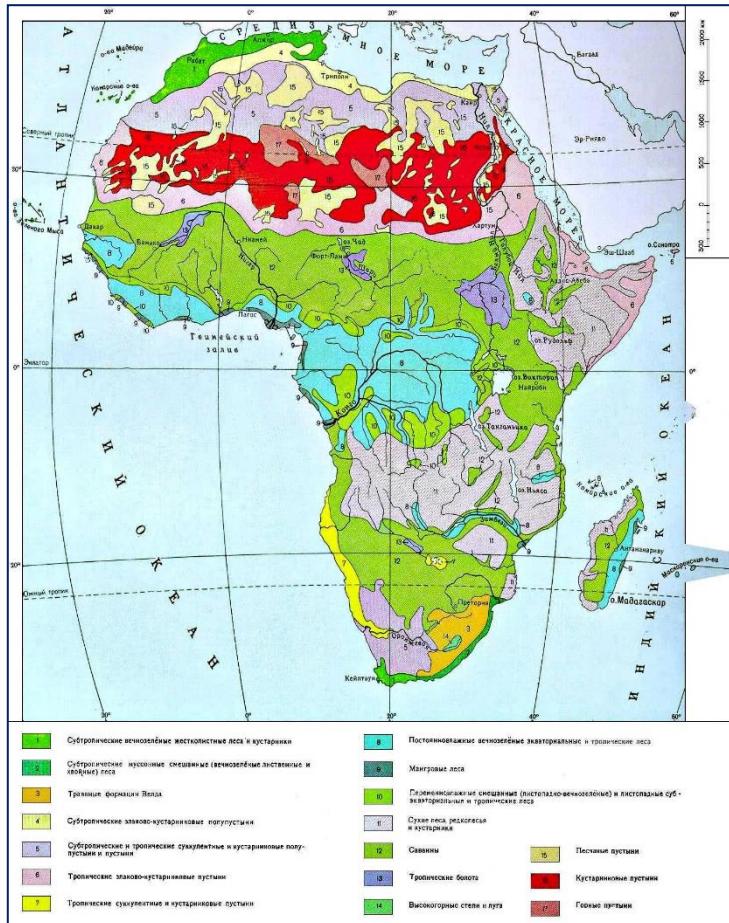
Materikning shimoliy va janubiy yarim sharlarga qarashli bo‘lgan g‘arbiy chekka qismlari **Atlatika subtropik antisiklonlari**

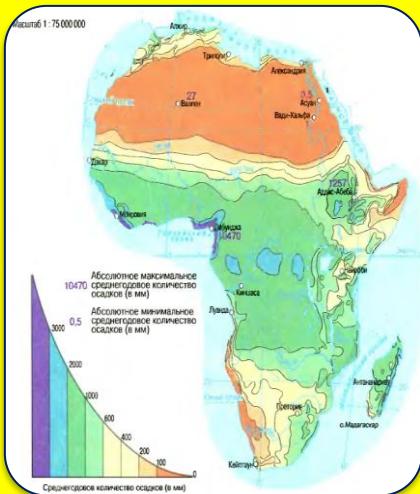
ta’sirida bo‘ladi. Bu antisiklon havo massasi **Atlatika sovuq oqimi** ta’sirida yanada kuchayib, atmosfera yog‘inlarining hosil bo‘lishiga noqulay sharoit yaratadi.

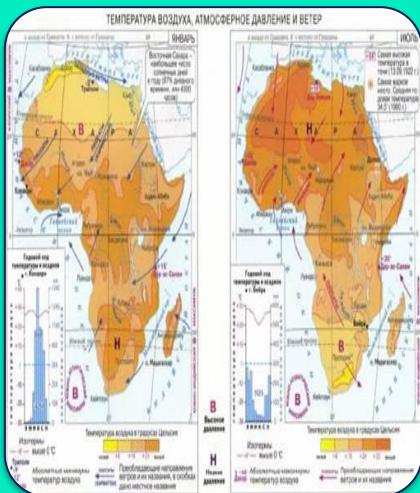
Materikda yoz oylarida **17° sh.k.** va **20° j.k.** oralig‘ida beqaror ekvatorial nam havo massasini keltiruvchi ekvatorial mussonlarning harakati faollashadi. Bu havo massalari har ikki yarim sharning yoz fasli uchun xarakterli bo‘lgan yomg‘irlil davrni hosil qiladi.

Materikning subtropik mintaqalariga qarashli bo‘lgan eng shimoliy va janubiy qismlari qish paytlarda mo‘tadil kengliklarning g‘arbiy havo massalari sirkulyatsiyasi ta’sirida bo‘ladi.

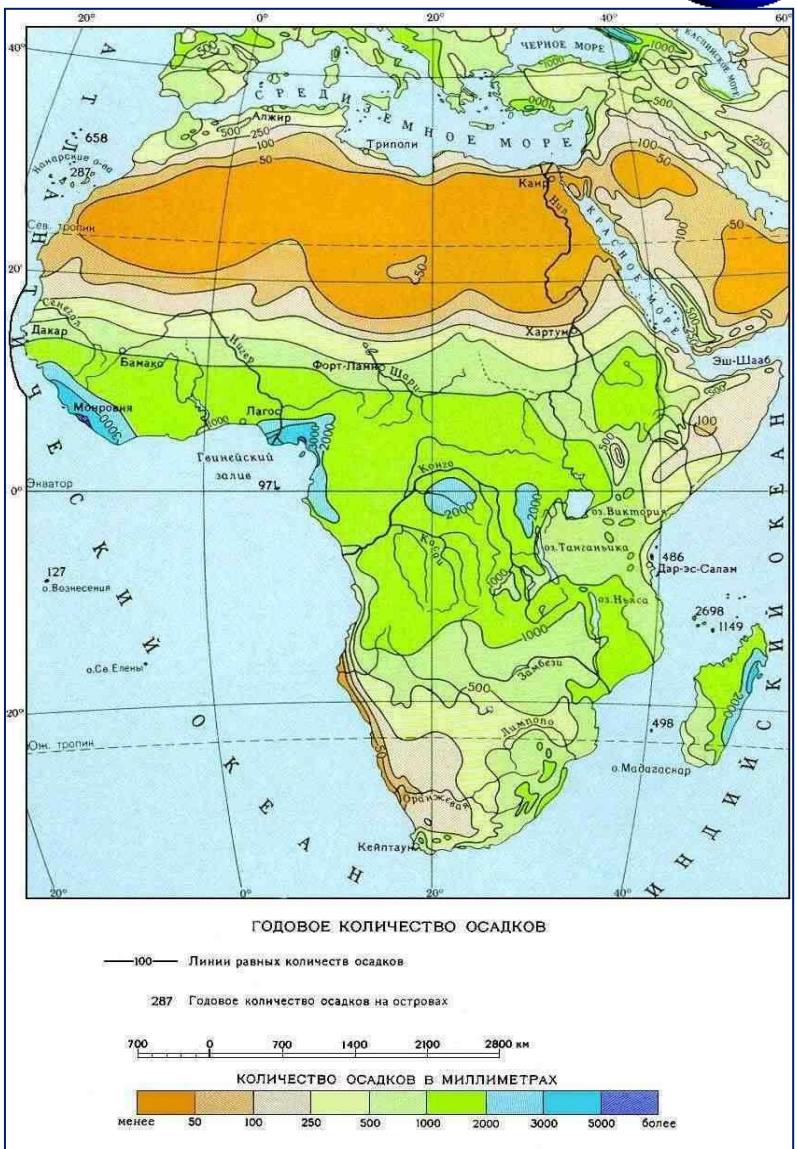

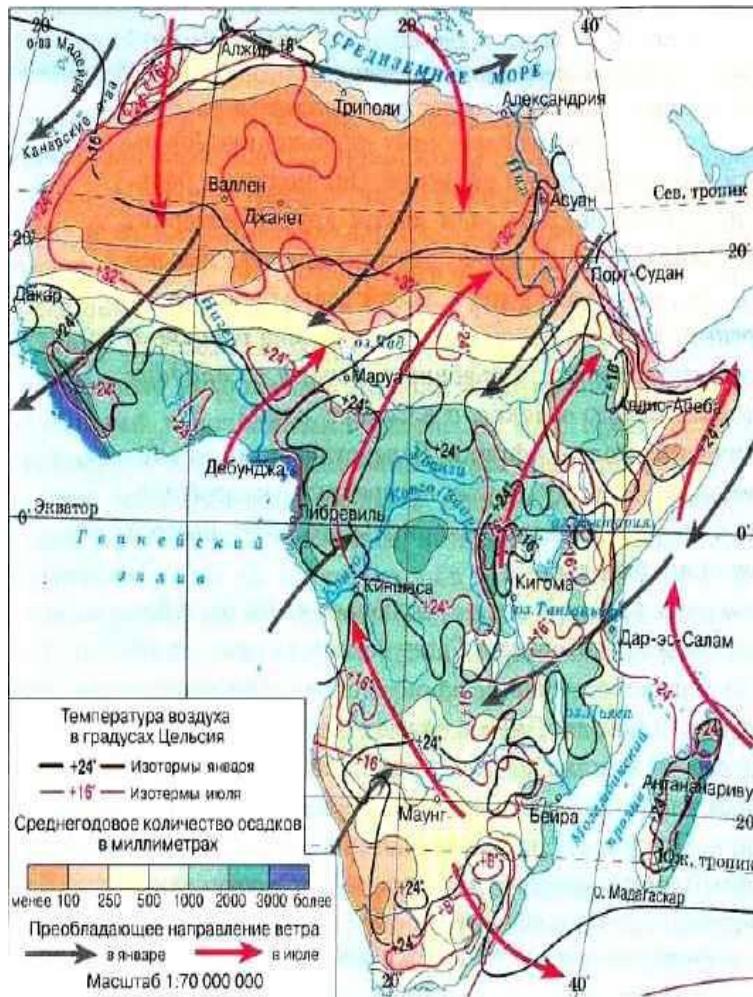
Afrikaning asosiy qismida yil bo‘yi haroratning yuqori bo‘lishi *Quyoshning ufqdan juda baland turishiga va insoljatsiyaning kuchliligiga* bog‘liq. Afrikada eng yuqori harorat Sahroi Kabir cho‘llariga to‘g‘ri kelib, bu yerda kunduzgi harorat $+40^{\circ}\text{S}$ dan oshadi. Maksimal harorat esa Liviya cho‘lida $+58^{\circ}\text{S}$ gacha ko‘tarilgan.

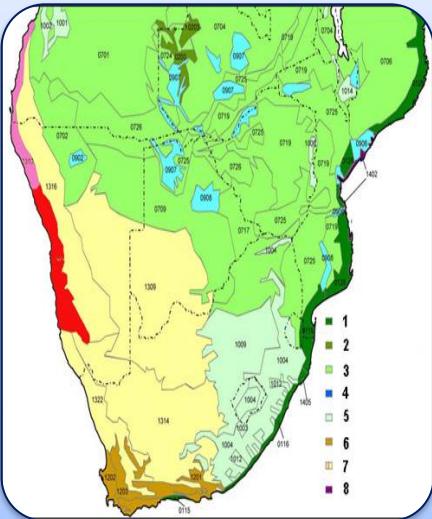
Materikning shimoliy va janubiy chekka qismida qish oylarining o‘rtacha harorati $+10^{\circ} + 12^{\circ}\text{S}$, Kongo botig‘i va Gvineya qo‘ltig‘i sohillarida yil bo‘yi harorat $+25^{\circ}\text{S}$ atrofida bo‘ladi. Afrika iqlimi aksariyat qismida havoning yillik o‘rtacha harorati $+20^{\circ}\text{S}$ va undan yuqori. Sahroi Kabirda haroratning sutkalik amplitudasi 50°S ni tashkil etadi.

Afrikada yog‘in miqdori havo harorati singari nihoyatda notekis taqsimlangan. Gvineya qo‘ltig‘i sohillarida yillik yog‘in miqdori **2000-3000 mm** ni, Kongo botig‘ida **1000-2000 mm** ni, Kamerun tog‘ining janubi-g‘arbiy yon bag‘irlarida **10000 mm** ni tashkil etadi. Yog‘inning asosiy qismini Atlantika okeanidan esadigan *musson shamollari* keltiradi.

Afrikaning janubiy qismida shimoliy qismiga nisbatan yog‘in ko‘p, **500-1500 mm** ni tashkil etadi va sharqdan g‘arba tomon kamayib boradi. Hind okeanidan esadigan janubi-sharqiy passat shamollari **Madagaskar** oroli va **Drakon** tog‘larining sharqiy yon bag‘irlariga, Mozambik bo‘g‘izi sohillariga **2000-3000 mm** ga yaqin yog‘in keltiradi. Kalaxari botig‘ida **500 mm** atrofida, Atlantika okeani sohilidagi Namib cho‘lida **50 mm** dan kam.

Materikning okean qirg‘oqlari yaqinida juda ham kam yog‘in tushadigan hududlar uchraydi. Shunday joylardan biri Janubiy Afrikaning g‘arbiy sohilidagi **Namib cho‘lidir.**

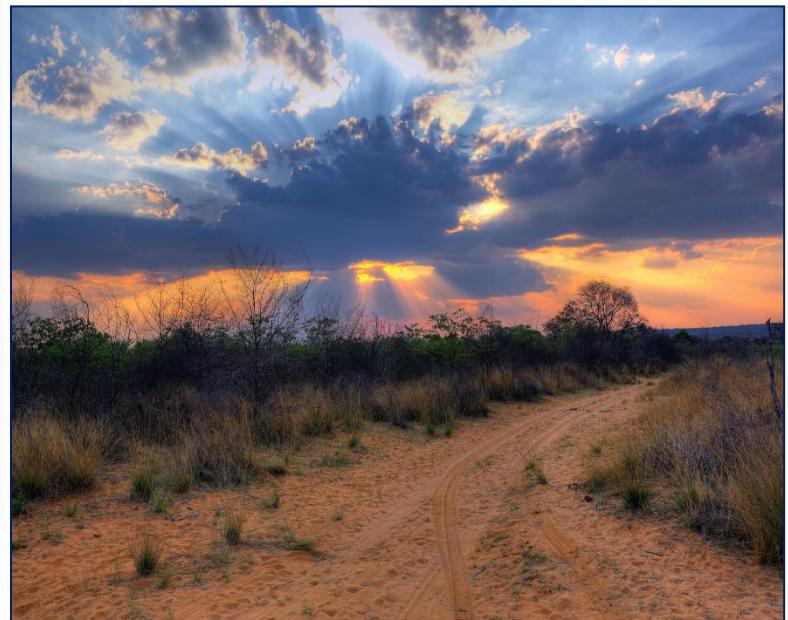

Bu yerda yog‘inning kam bo‘lishiga sabab, qirg‘oq yaqinidan **Bengal sovuq oqimi** o‘tadi. Sovuq oqim ustida tarkib topgan *og‘ir, zich va quruq* havo materik qirg‘oqlari yaqinidagi joylarning haroratini pasaytiradi, yog‘in yog‘ishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Okean yuzasidan bug‘langan nam past harorat ta’sirida **tuman** hosil qiladi va yerga **shudring** bo‘lib tushadi. Bu esa *cho‘l landshaftlarini namlik bilan taminlaydigan* asosiy manbadir.

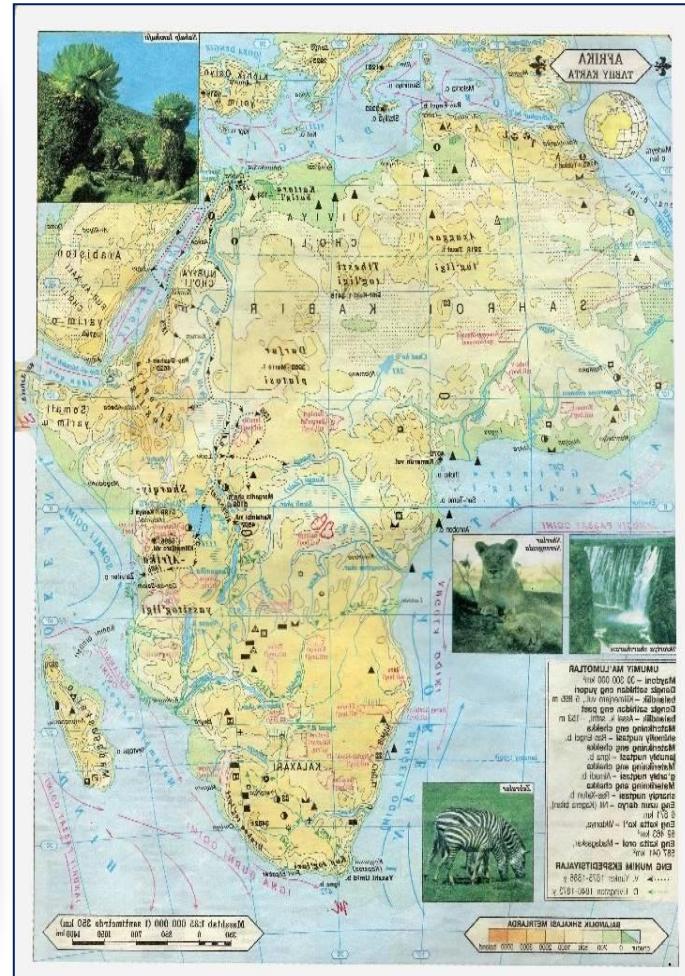
Afrikaning janubi-sharqiy qirg‘oqlari yaqinida iqlim hosil bo‘lish jarayonida **Mozambik iliq oqimlari** iqlimni yumshatadi, havo namligini oshiradi va yog‘in miqdorining ko‘payishiga sabab bo‘ladi.

2. Materik iqlimiga ta'sir ko'rsatuvchi omillar

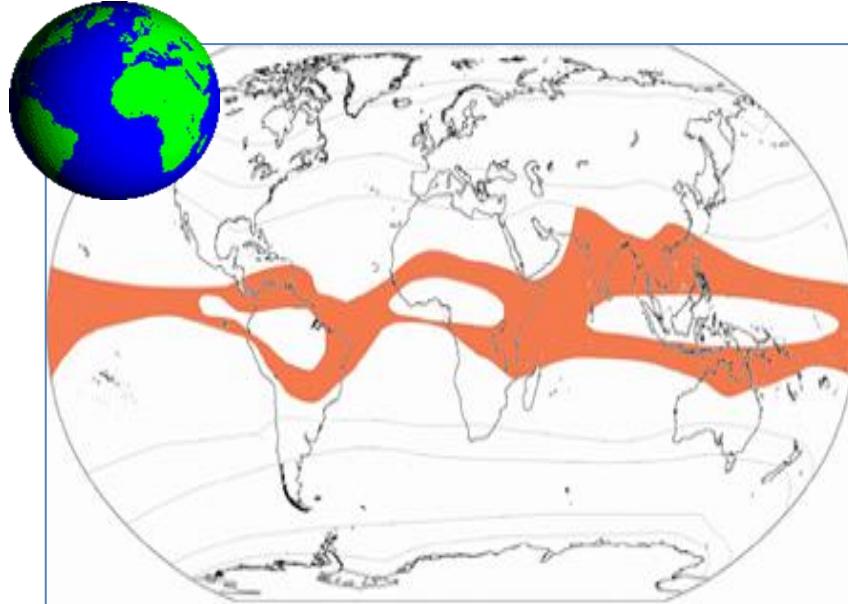
1. Materikning geografik joylashgan o'rni
2. Materik rel'ef tuzilishi (orografiyasi)
3. Materikka quyosh radiatsiyasining ta'siri
4. Materikka atmosfera sirkulyatsiyasining ta'siri
5. Antropogen omillar ta'siri

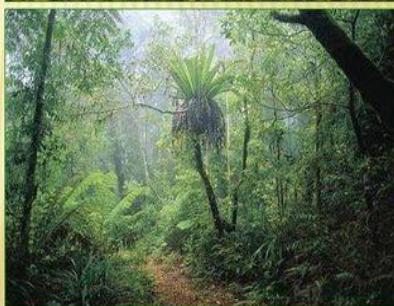
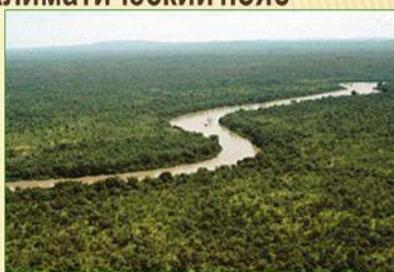
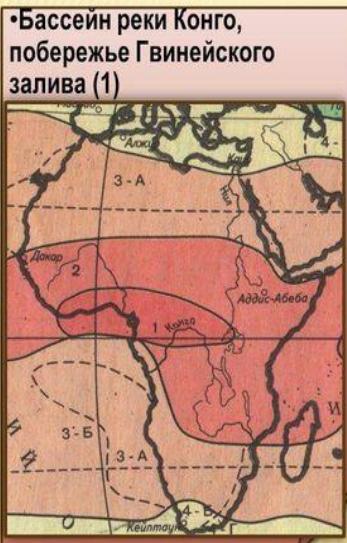
3. Materik iqlim mintaqqa va oblastlari

Afrikaning deyarli markaziy qismidan ekvator kesib o‘tganligi tufayli ekvatorial iqlim mintaqasi materikda bir marta, boshqa iqlim mintaqalari esa parallel ravishda joylashganligi uchun ikki marta takrorlanadi.

Экваториальный климатический пояс

Ekvatorial mintaqa.

Ekvatorial mintaqaga Kongo daryosi havzasining katta qismi, **5° sh.k. va 5° j.k.** oralig‘i hamda Gvineya qo‘ltig‘i sohillarining **7°-8° sh.k.** gacha bo‘lgan hududlari kiradi. Yil davomida ekvatorial havo massalari hukmron, o‘rtacha yillik va oylik harorat doim yuqori va bir tekis taqsimlangan (**+26°S**), yog‘in bir tekis yog‘adi.

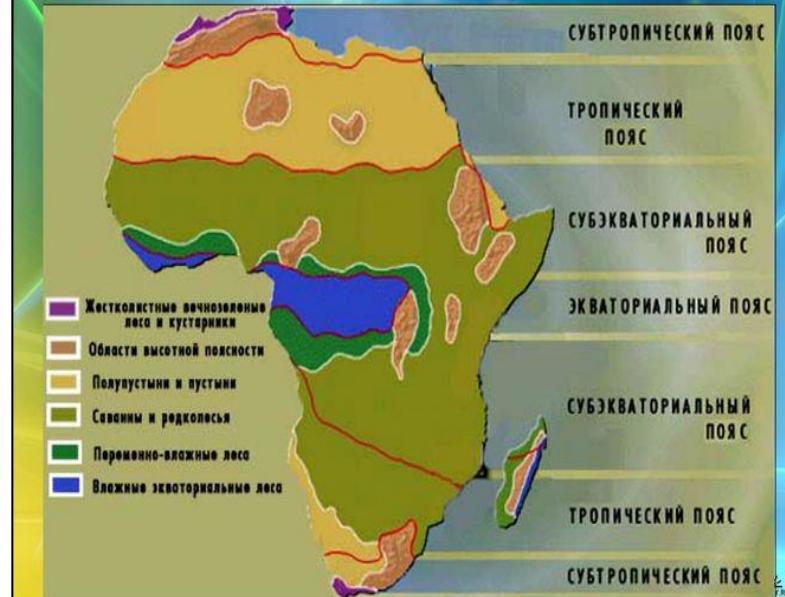
Kongo havzasining yog‘in rejimida

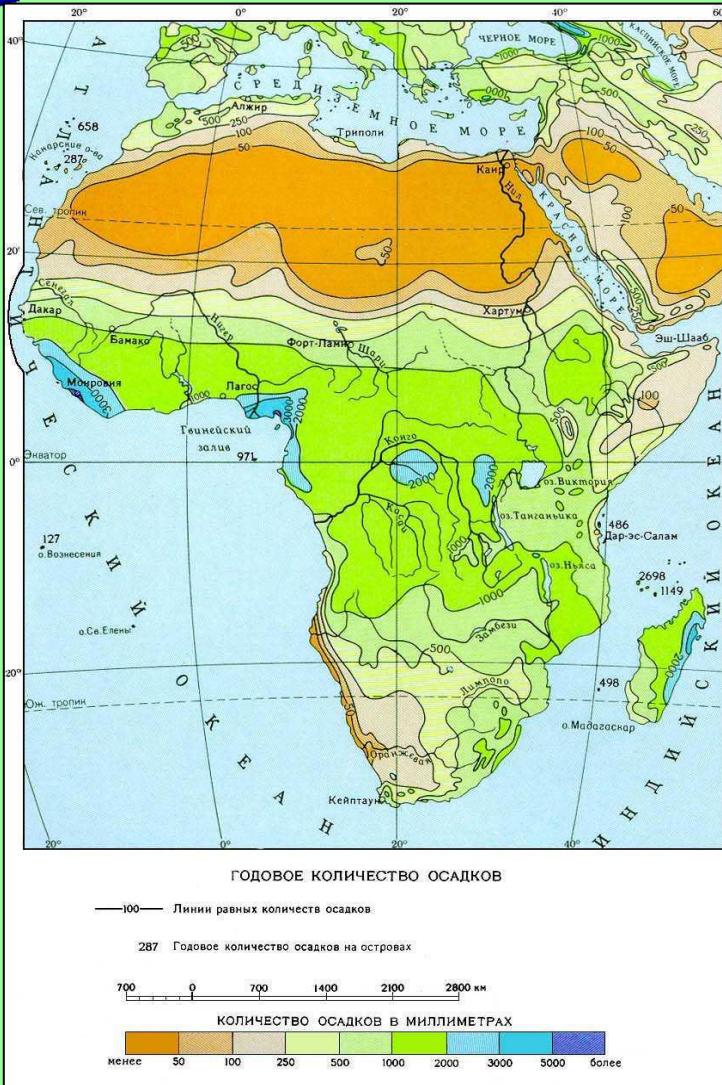
Quyoshning ufqda eng
baland turish vaqtiga bilan
bog‘liq bo‘lgan *ikkita
maksimum davr* aniq
ifodalangan. Gvineya
qo‘ltig‘i sohillariga
yog‘inni shu hududda
hukmronlik qiluvchi
**janubi-g‘arbiy
shamollar** olib keladi.

Климатические пояса Африки:

Климатические пояса Африки

Mintaqa hududida maksimum yog‘in **Kamerun tog‘ massivi** yon bag‘irida kuzatilib **10000 mm** ni tashkil etadi. Ekvatorial mintaqa uchun yil bo‘yi bitta fasl - **yoz fasli** xarakterli.

Bu mintaqaning o‘rtacha oylik va yillik haroratida, yog‘in miqdorida **fasliy o‘zgarishlar** deyarli kuzatilmaydi.

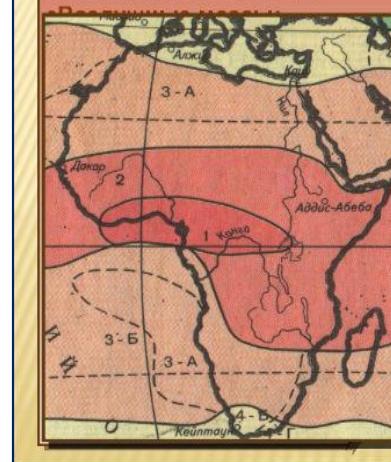
Subekvatorial mintaqalar.

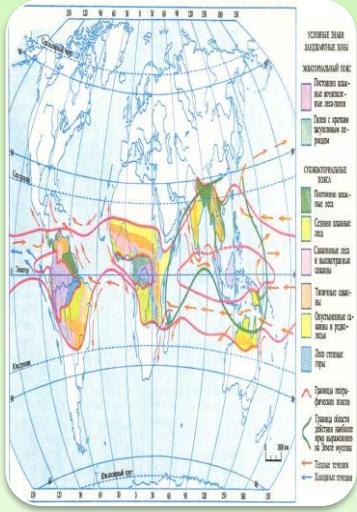
Subekvatorial iqlim mintaqalari ekvatorial iqlim mintaqasini keng polosa bo‘ylab o‘rab turadi.

Subekvatorial mintaqa Shimoliy Afrikada **17° sh.k.** gacha, janubiy yarim sharda **20° j.k.** gacha keladi, g‘arbda Atlantika okeanigacha yetib bormaydi. Materikning sharqiy qismida *shimoliy* va *janubiy* yarim sharlarning subekvatorial mintaqalari bir-biri bilan tutashadi.

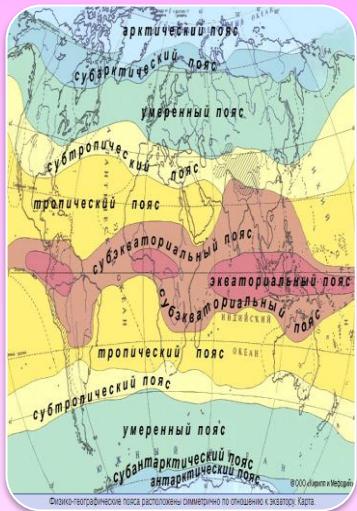
Субэкваториальный климатический пояс

•Опоясывает экваториальный климатический пояс (2)

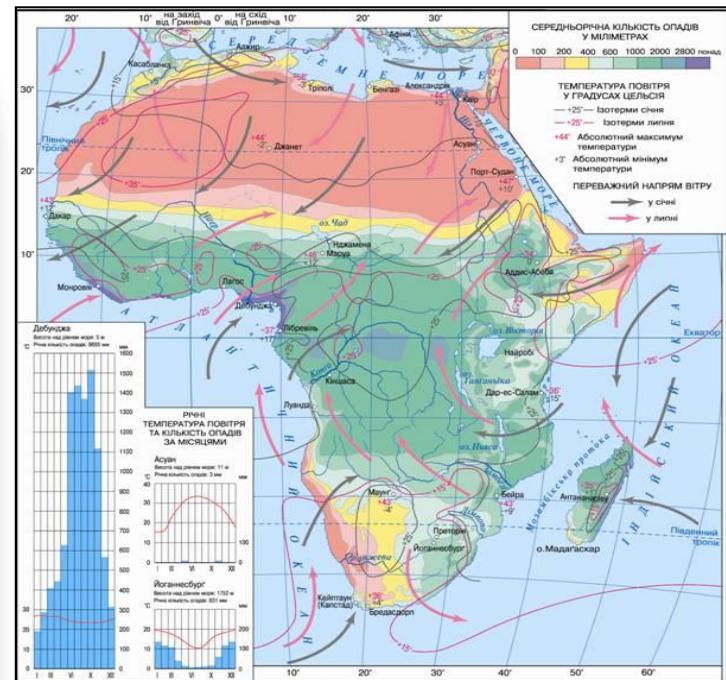

Mintaqada harorat ekvatorial mintaqaga o‘xshash yil bo‘yi *yuqori*, ammo *fasliy* farqlar sezilib turadi. Subekvatorial iqlim ekvatorial iqlimdan yog‘in miqdorining nisbatan kamligi va fasllar bo‘yicha notejis taqsimlanishi bilan farq qiladi. Bu yerda **yoz sernam, qish quruq** bo‘ladi.

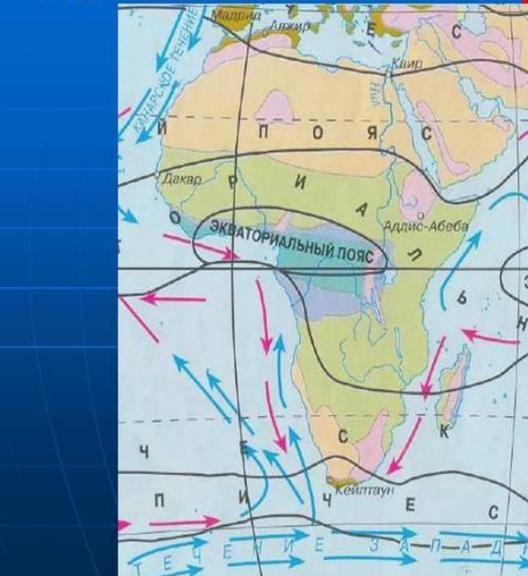

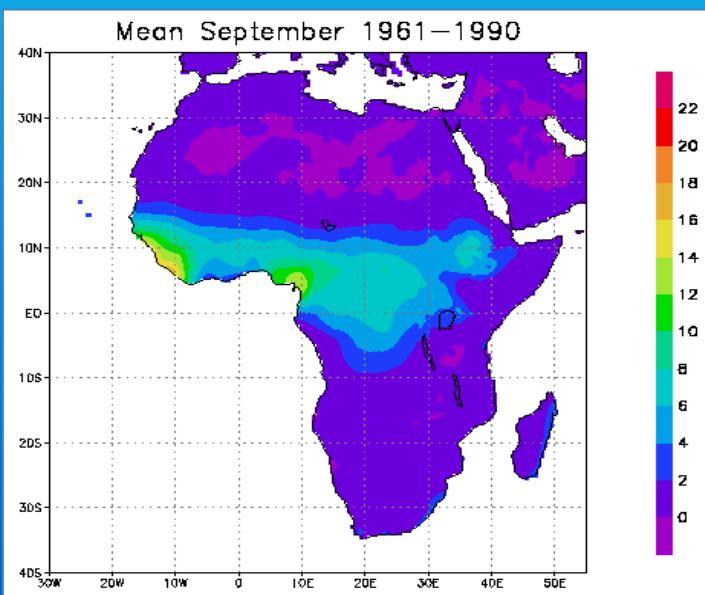
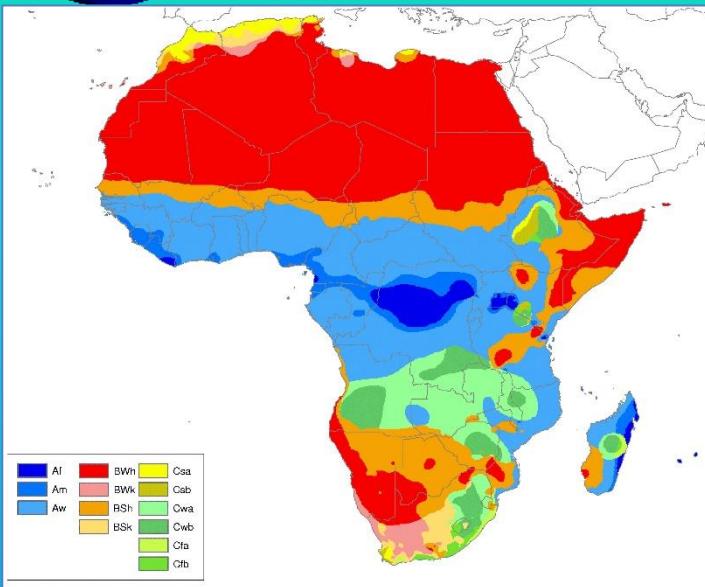
Subekvatorial mintaqalarda yoz faslining yomg‘irli bo‘lishiga sabab, yoz oylarida har qaysi yarim sharning subekvatorial mintaqalarida o‘zi bilan *nam ekvatorial* havo massalarini olib keluvchi *musson shamollari hukmronlik* qiladi.

Mintaqada asosiy yog‘in yoz mavsumiga to‘g‘ri keladi, qishda subekvatorial mintaqalar quruq tropik havo massalarini keltiruvchi passat shamollari ta’sirida bo‘ladi. Qishda tropik havo massasi ta’sirida yog‘in bo‘lmaydi, havoning *nisbiy namligi juda past, quruq havo hukmronlik* qiladi. Namlik davri, yillik yog‘in miqdori va namlanish ikki yo‘nalishda, ekvatordan *shimoliy va janubiy tropiklar tomon* hamda *g‘arbdan sharqqa tomon* o‘zgarib boradi.

Климатические пояса Африки:

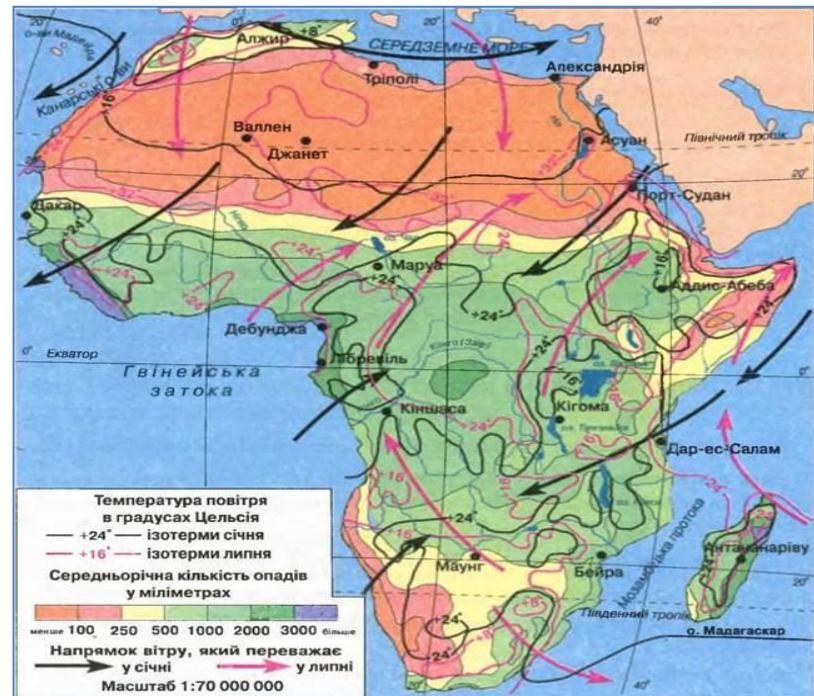

Harorat yilning aksariyat paytlarida subekvatorial mintaqada yuqori, lekin uning yillik farqi ekvatorial mintaqaga nisbatan katta. Subekvatorial mintaqalarda yozda o‘rtacha harorat **+30°S**, eng salqin oylarda o‘rtacha harorat **+20°S** dan pastga tushmaydi.

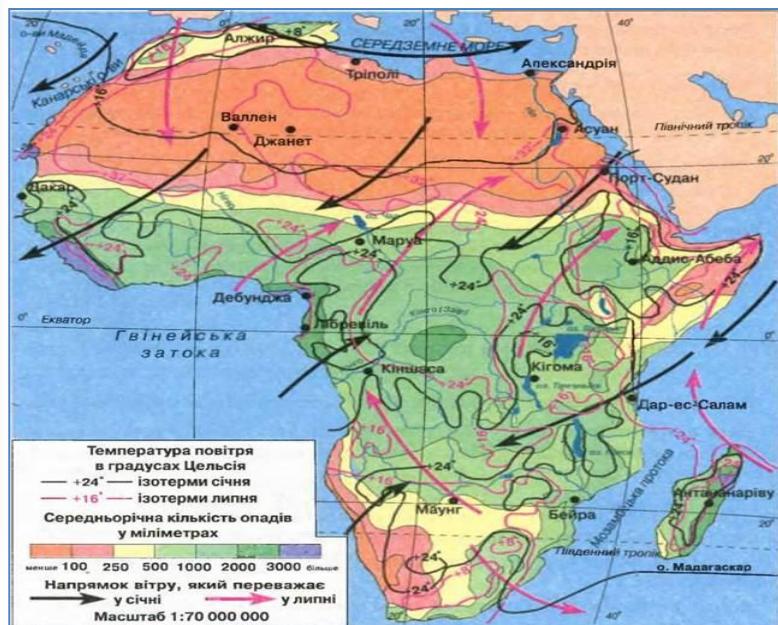
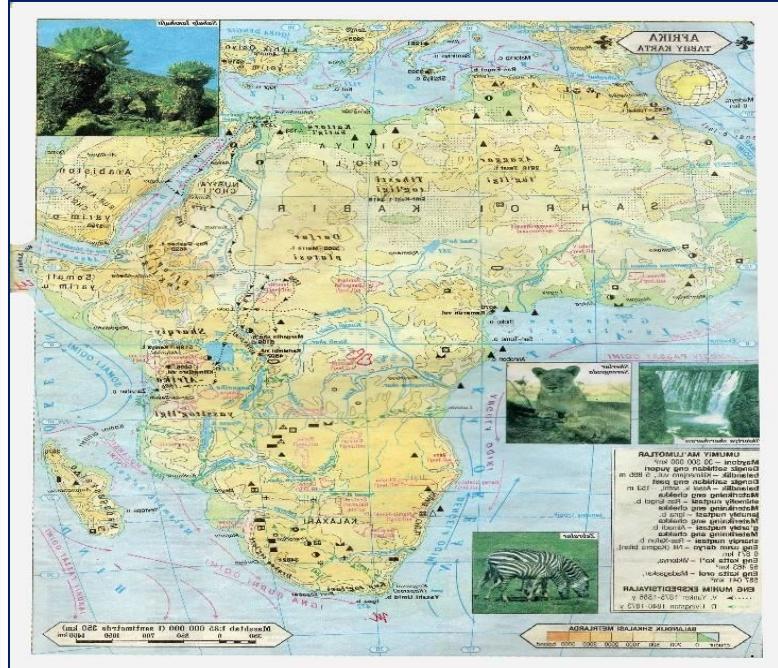
Tropik mintaqalar.

Materikning shimoliy va janubiy yarim sharlarning tropik kengliklariga to‘g‘ri keladi. Bu mintaqaga **Shimoliy Afrikada** yaxshi rivojlangan, u **Sahroi Kabirning** juda katta qismini egallagan. Bu yerda yoz nihoyatda issiq bo‘lganligidan hamda deyarli bulut bo‘lmaydi. Quyosh toshloq va qumli cho‘llarning yer yuzasini **+70°, +80°S** gacha qizdiradi, havo harorati **+40°, +45°S** gacha ko‘tariladi.

Mintaqada mumkin bo‘lgan bug‘lanish miqdori **20-25 marta** katta. Yoz oylarida Shimoliy Afrikada quruq havo massasini keltiradigan *shimoli-sharqiy passat shamollar* hukmronlik qiladi. Qishda *antisiklon* rejim qaror topadi. Yil bo‘yi bu mintaqada yomg‘ir hosil qiladigan va nam keltiradigan qulay sharoit vujudga kelmaydi. Yozda vaqtı-vaqtı bilan kuchli samum shamollari va qum bo‘roni bo‘lib turadi.

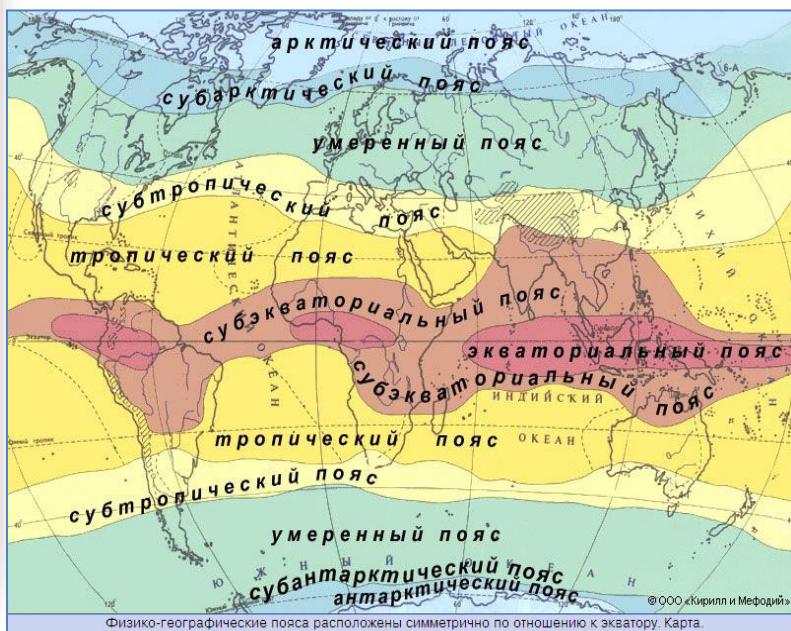
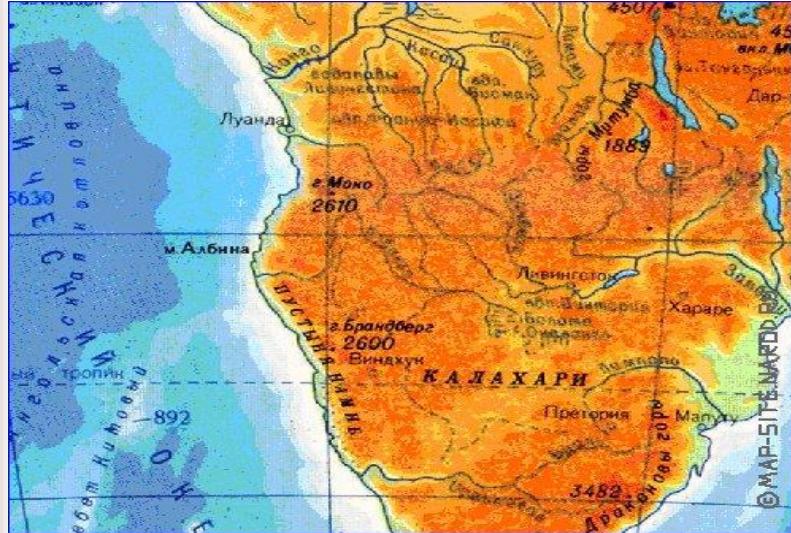

Afrikaning janubiy tropik iqlim mintaqasi *kichik maydonni* egallaydi, yog‘in shimoliy tropikka nisbatan ko‘p. Bunga sabab Hind okeanidan esib turadigan janubi-sharqiy passat shamollari nam havo massasini keltiradi. Mintaqaning g‘arbida, Atlantika okeani sohillarida yog‘in miqdori keskin kamayadi va **Namib cho‘lini** hosil qiladi.

Tropik mintaqaning eng sharqiy qismida, *Drakon tog‘larining sharqiy yon bag‘irlarida* va Madagaskar orolining sharqida yomg‘ir juda ko‘p yog‘adi (**2000-3000 mm**). Janubiy

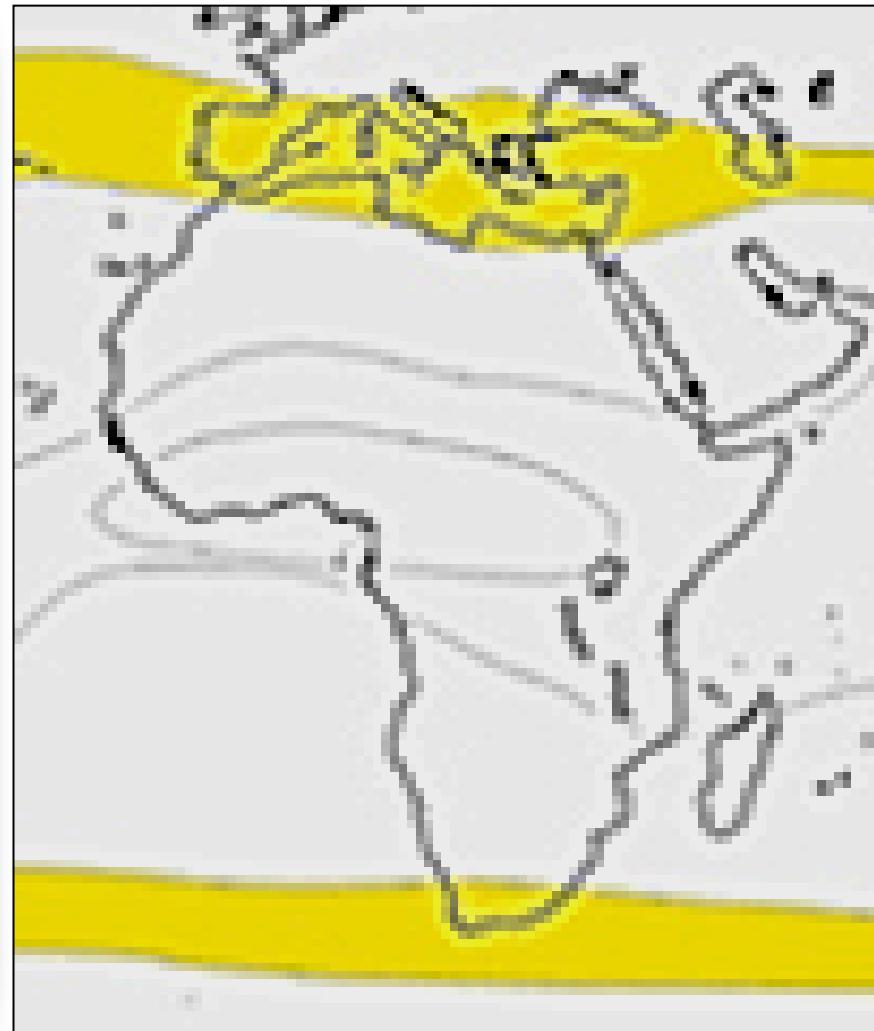
Afrikaning tropik mintaqasida iqlimning ikki xil tipi - **cho‘l tropik (3A) va nam tropik (3B)** iqlim tiplari vujudga keladi.

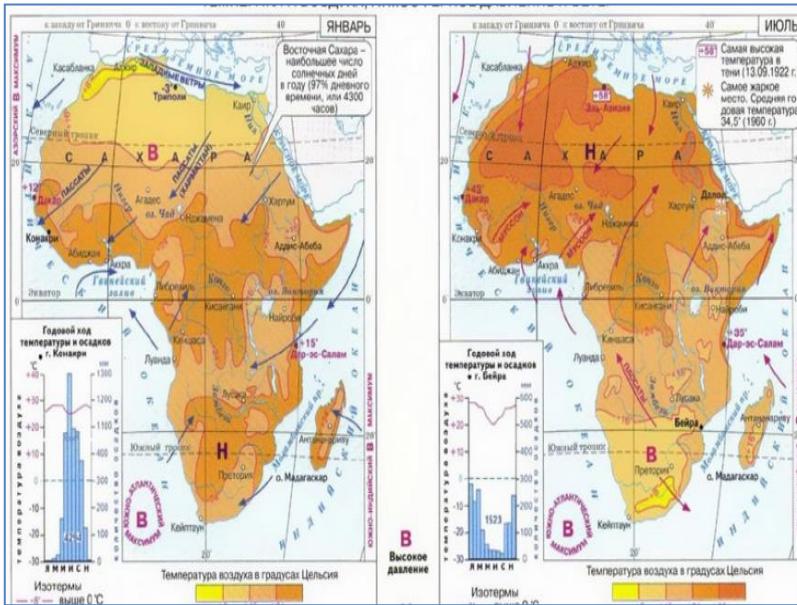
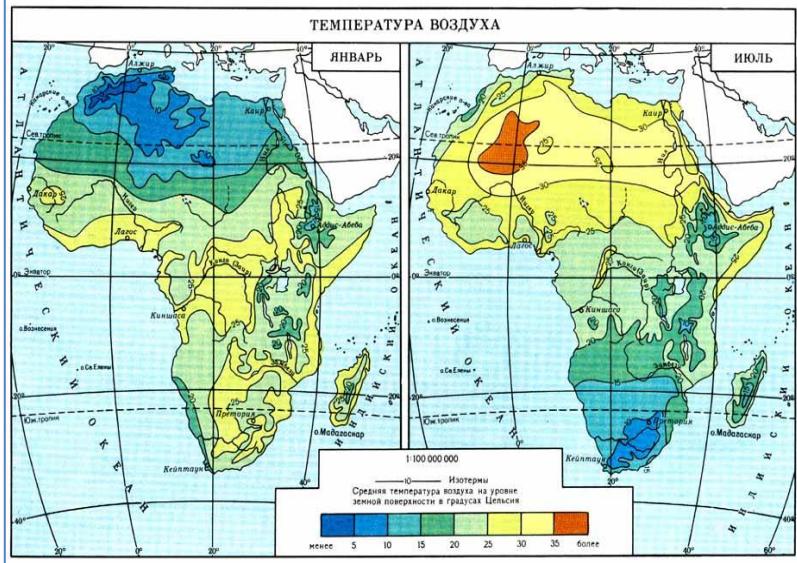

Subtropik iqlim mintaqasi

Afrikaning shimoliy va janubiy chekka qismlari subtropik mintaqalarda joylashgan.

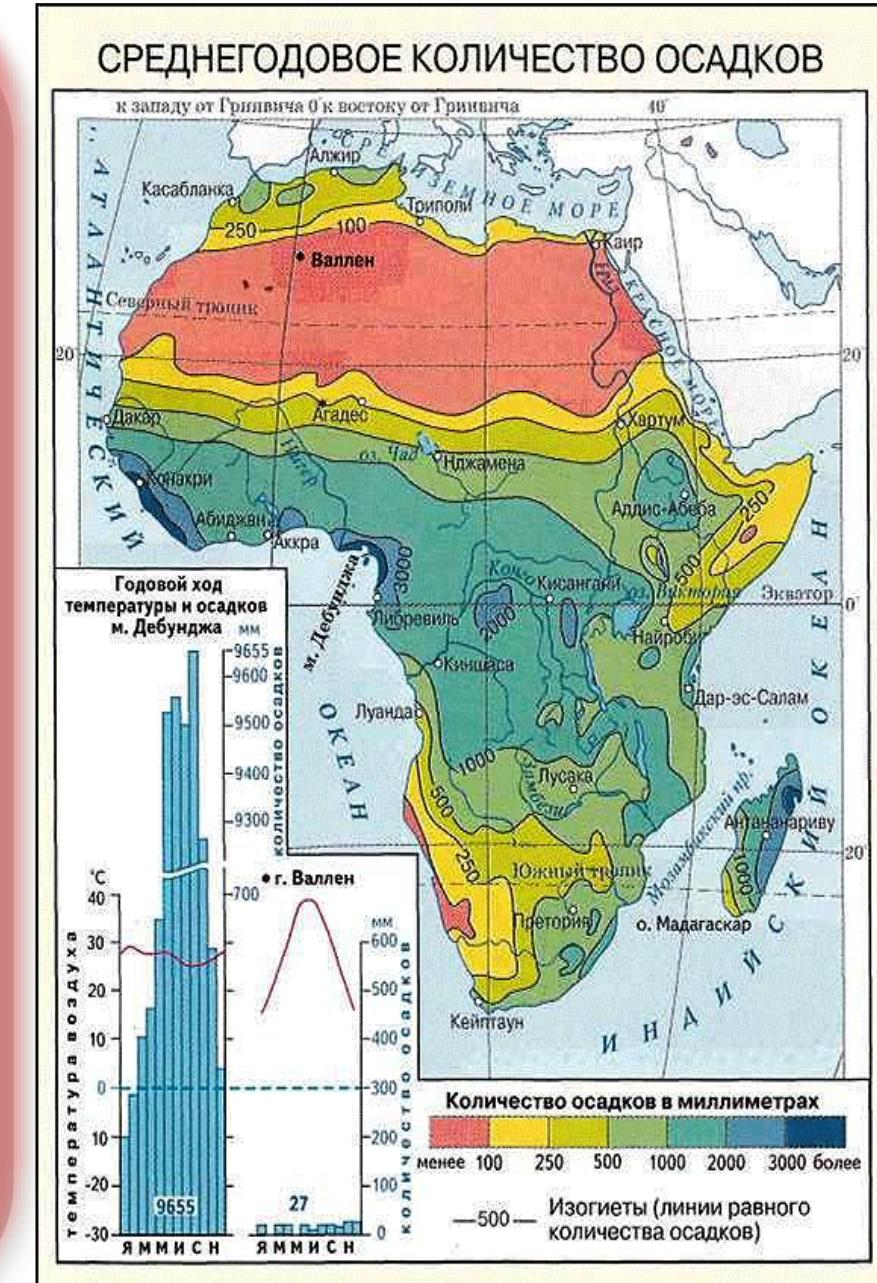
Subtropiklarda *Quyosh issiqligi ancha kam, harorat va yog‘in fasllarga qarab o‘zgaradi. Yoz issiq, qish esa nisbatan iliq bo‘ladi.*

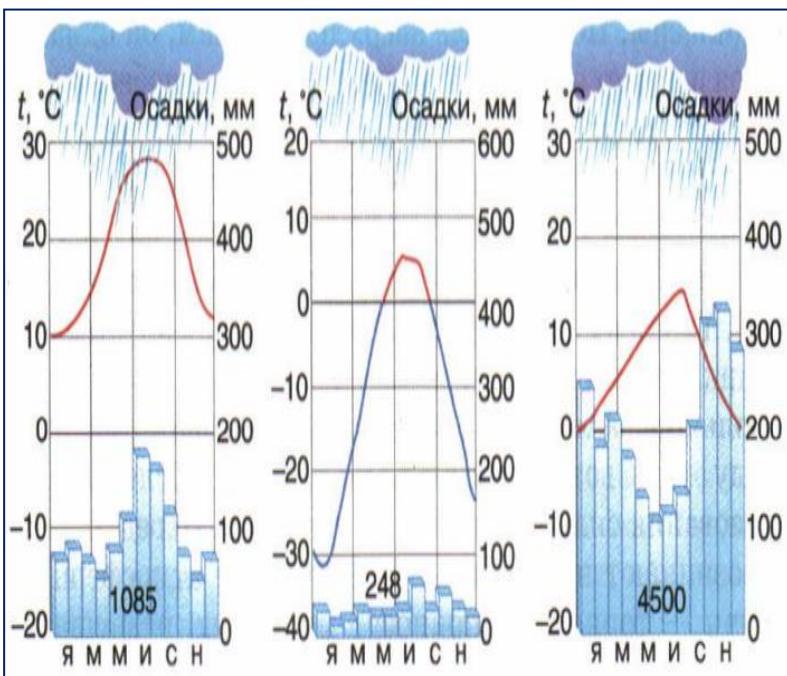

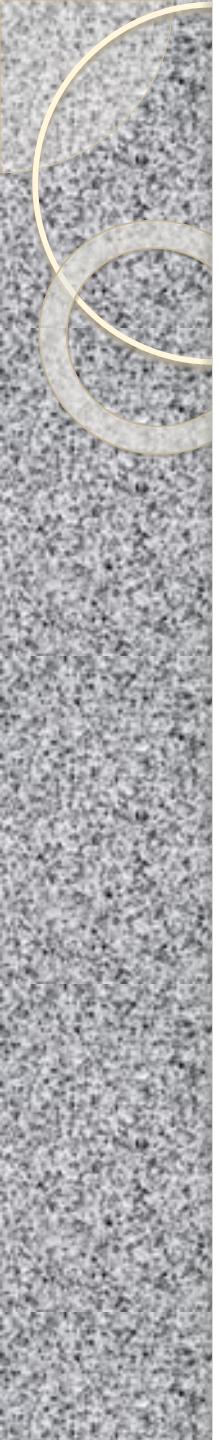
O‘rta dengiz sohillarida
iyulning o‘rtacha harorati
+27°+28°S ga,
yanvarning o‘rtacha
harorati **+11°+12°S** ga
teng. Janubda Kaap
qirg‘oqlarida issiq oyning
o‘rtacha harorati **+21°S**
dan, salqin oyning
o‘rtacha harorati
+13°+14°S dan
oshmaydi.

Afrikaning janubi-sharqiy qismida subtropik iqlimning shakllanishi boshqacha **xarakterda** bo‘lib, qishda g‘arbiy shamollar tog‘ to‘siqlari tufayli materikning **janubi-sharqiy sohillarigacha** yetib bora olmaydi. Shuning uchun qishda yog‘in miqdori bu yerda bir oz kam, *yozda butun janubi-sharqiy qirg‘oq bo‘ylab Hind okeanidan katta miqdorda yog‘in olib keladigan nam havo massalari* hukmronlik qiladi.

Drakon tog‘larining
sharqiy yon bag‘irlariga
yomg‘ir yil bo‘yi ko‘p
 tushadi, janubiy
 subtropik mintaqaning
janubi-g‘arbiy qismi
uchun yoz quruq
subtropik iqlim tipi (4-
A) va janubi-sharqiy
qismi uchun nam
subtropik iqlim tipi (4-
V) xarakterli.

*E'tiboringiz uchun
raxmat!*